

موضوعی قابل تامل در شبکه‌های اجتماعی

در شرایطی که سرانه مطالعه در ایران بسیار پایین است با گسترش رسانه‌های اجتماعی، تلاش برای فعالیت در جهت کتابخوانی به قشرهایی از مردم رسیده و در شبکه‌های اجتماعی گروه‌هایی از علاقه‌مندان به کتاب برای تشویق به مطالعه به وجود آمده است.

در شرایطی که سرانه مطالعه در ایران بسیار پایین است با گسترش رسانه‌های اجتماعی، تلاش برای فعالیت در جهت کتابخوانی به قشرهایی از مردم رسیده و در شبکه‌های اجتماعی گروه‌هایی از علاقه‌مندان به کتاب برای تشویق به مطالعه به وجود آمده است.

از جمله در برنامه تلگرام کانال‌هایی با تعداد زیادی عضو برای اشتراک‌گذاری کتاب تاسیس شده که به علت در دسترس بودن و اعلان‌های مداوم تا حدی ترغیب‌کننده است اما یک نکته در این‌جا به چشم می‌خورد و آن انتشار غیرقانونی پی‌دی‌اف برخی کتاب‌ها و رعایت نکردن حقوق مولف است.

به گزارش خبرنگار ادبیات و نشر خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)، سرقت ادبی، نشر غیرمجاز کتاب، داندل و انتشار آثار ادبی بدون اجازه ناشر و مولف و ... از مسائلی است که در حوزه نشر به چشم می‌خورد. در قانون "حقوق پدیدآورنده" آمده است: «حقوق پدیدآورنده شامل حق انحصاری نشر و پخش و عرضه و اجرای اثر و بهره‌برداری مادی و معنوی از نام و اثر اوست.» اما با رواج بیش از پیش اینترنت و تبدیل غیرقانونی کتاب‌ها به فایل پی‌دی‌اف، این قانون تا حدود زیادی رعایت نمی‌شود.

اما شبکه‌های اجتماعی تا چه حد در سرانه مطالعه موثرند؟ آیا انتشار غیرقانونی راه درستی برای ترغیب به کتابخوانی است؟ و آیا این نوع انتشار تاثیری بر انگیزه ناشر و مولف خواهد گذاشت؟

ناشر چه می‌گوید؟

ناشرانی که با سرمایه خودشان کتاب چاپ می‌کنند و نه با سرمایه مولف، تمام هزینه روند انتشار یک کتاب را می‌پردازند و تمام امیدشان برای بازگشت هزینه به زمان فروش معطوف می‌شود.

در همین راستا بهرنگ کیانیان از مدیران نشر چشمه می‌گوید: این کار به نویسندگان، مترجمان و شاعران بسیار ضربه می‌زند. در حالی که بازار کتاب رونقی ندارد این همه‌ها بازار را خراب‌تر می‌کند. در این حالت نمی‌توان گفت که این کانال‌های تلگرامی و سایت‌های انتشار فایل پی‌دی‌اف جریانی در کنار جریان چاپ هستند.

او همچنین متذکر می‌شود: سایت‌هایی مانند «فری بوک» ساز و کاری را فراهم کرده‌اند که افرادی که می‌خواهند به صورت قانونی فایل پی‌دی‌اف را خریداری کنند راحت باشند. این افراد از طریق روش اخلاقی و قانونی می‌توانند این کتاب‌ها را بخوانند. کیانیان در عین حال می‌گوید: این نوع انتشار درباره کتاب‌های نایاب یا کتاب‌هایی که موجود نیستند باعث بیشتر خوانده شدن می‌شود، اما انتشار پی‌دی‌اف کتابی که در حال انتشار است و مولف و ناشر از آن منتفع می‌شوند، درست نیست.

ادمین؛ شوالیه یا سارق ادبی؟

ادمین‌های کانال‌های تلگرامی معتقدند کار آن‌ها بر کتابخوانی تاثیر مثبت دارد.

حمید ادمین یک کانال تلگرامی می‌گوید: الان کمتر کسی با این ترافیک و مشکلات دیگر برای خرید کتاب از خانه خارج می‌شود. من بارها کتاب‌هایی را که به تازگی منتشر شده است معرفی کرده‌ام و بخش‌هایی از آن‌ها را گذاشته‌ام تا افراد را به خریدن کتاب تشویق کنم، حتی پیش آمده که مولفان از من خواسته‌اند کتابشان را در کانال قرار دهم تا افراد بیشتری آن را بخوانند.

او در ادامه بیان می‌کند: سعی هرکسی به نوبه خودش موثر خواهد بود. ما حتی برای شهرهای مختلف برنامه ترویج کتابخوانی داریم و تا کنون در چند شهر بزرگ از جمله تهران، تبریز، مشهد، اصفهان و ... کانال اختصاصی کتاب راه‌اندازی شده که موقعیت تبادل یا خرید و فروش وجود داشته باشد.

این ادمین کانال کتاب می‌گوید: اگر کسی می‌خواهد از انتشار کتابش به صورت پی‌دی‌اف جلوگیری کند باید از سایت‌هایی که این کار را انجام می‌دهند شکایت کند. اما کاری که ما انجام می‌دهیم این است که با داندل از همین سایت‌ها به نیاز افراد به برخی کتاب‌ها پاسخ می‌دهیم. من تنها کتاب‌ها را در دسترس قرار می‌دهم تا اعضا به خواندن آن ترغیب شوند.

او می‌گوید: طرح‌هایی در این کانال اجرا کردم. به عنوان نمونه طرح «کتاب من» که خود افراد معرفی کتاب را برای من ارسال می‌کنند تا در کانال قرار بگیرد. طرح «کتاب مورد علاقه صوتی» که هر کسی بخشی از کتاب مورد علاقه خود را می‌خواند تا دیگران را به خواندن آن کتاب تشویق کند. طرح «قصه شب» که شب‌ها قبل از خوابیدن بخشی از یک قصه را به صورت صوتی برای کاربران می‌گذارم.

حمید در پایان اظهار می‌کند: این طرح‌ها تنها به فضای مجازی مربوط است اما ما طرح‌هایی برای دنیای واقعی داریم. حتی کسانی که کتاب‌خوان نبودند از طریق این کانال به خواندن کتاب ترغیب شدند. اگر یک نفر هم به خواندن کتاب ترغیب شود برای من بسیار ارزشمند است.

اهل قلم چه می‌گویند؟

برخی از اهل قلم معتقدند این نوع انتشار در فروش کتاب تاثیری ندارد. برخی نیز این کار را مخرب می‌دانند. البته تمامی این

افراد انتشار غیرقانونی فایل پی‌دی‌اف آثار را غیراخلاقی می‌دانند و می‌گویند در انگیزه‌شان برای ادامه کار خلی ایجاد نمی‌کند. کاوه میرعباسی درباره تاثیر انتشار فایل پی‌دی‌اف آثارش می‌گوید: انتشار فایل پی‌دی‌اف در فروش کتاب‌های کاغذی هیچ تاثیر منفی ندارد. کسانی که می‌گویند موثر است می‌خواهند دل خودشان را با این حرف‌ها خوش کنند. یک کتاب من در یکی از سایت‌ها در دو روز حدود هزار بار دانلود شده بود اما این موضوع در فروشش تاثیر نداشت. این مترجم و نویسنده می‌افزاید: من خودم روزی چندین کتاب خارجی دانلود می‌کنم ولی اگر به صورت رایگان نبود آن‌ها را نمی‌خواندم. خواندن فایل پی‌دی‌اف کار راحتی نیست. شخصا زمانی نگران شده بودم اما تجربه ثابت کرد چنین نیست. به عنوان مثال کتاب «نادیا» دو سال است به صورت پی‌دی‌اف در سایت‌ها وجود دارد. این کتاب از سال اول انتشار دو سال یک بار تجدید چاپ شد و بعد از انتشار فایل پی‌دی‌اف هم دوباره به روال سابق بعد از دو سال تجدید چاپ شد؛ پس این موضوع تاثیری نداشت.

بلقیس سلیمانی نیز می‌گوید: این کار درستی نیست. ارشاد باید قوانینی برای این مشکل تنظیم کند و امکان اجرایی شدن آن را فراهم کند. اوضاع در مورد سایت‌هایی که کتاب‌ها را به صورت نسخه پی‌دی‌اف می‌فروشند فرق می‌کند. ولی در یک‌سری سایت‌ها کتاب به صورت مجانی دانلود می‌شود.

او همچنین بیان می‌کند: تا به حال تمام کتاب‌های من به صورت فایل منتشر شده است. من و ناشر سعی کردیم از این کار جلوگیری کنیم زیرا ما از این طریق امرار معاش می‌کنیم ولی انگیزه من ربطی به انتشار پی‌دی‌اف ندارد. احمد پوری درباره انتشار غیرقانونی فایل کتاب‌هایش اظهار می‌کند: چندین کتاب من در سایت‌ها منتشر شده است اما این باعث کم‌شدن انگیزه من نشده است زیرا تیراژ کتاب به اندازه‌ای پایین است که به دست مخاطبان اصلی‌اش می‌رسد. انتشار پی‌دی‌اف باعث نمی‌شود این تیراژ کم صدمه بخورد.

این مترجم و نویسنده می‌گوید: این کار، کار خوبی نیست زیرا اجازه ناشر و مولف اثر گرفته نشده است. کاری غیراخلاقی و غیرقانونی است. علاوه بر آن کسانی که در اینترنت هستند اغلب برایشان راحت‌تر است که به آن صورت بخوانند. اگر این فایل‌ها نباشد کتاب کاغذی نمی‌خوانند. انتشار فایل پی‌دی‌اف مشتری کتاب را کم نمی‌کند.

او همچنین می‌افزاید: من آمار دقیقی ندارم اما حس می‌کنم معمولا کسانی که دانلود می‌کنند کتاب را نمی‌خوانند. فقط حرص داشتن و صاحب شدن یک کتاب به صورت غیرقانونی را دارند. برخی کلکسیون خیلی خیلی بالایی از کتاب‌های پی‌دی‌اف دارند اما هیچ کدام را نخوانده‌اند ولی در مجموع باید گفت این کار، کار خوبی نیست.

پوری با بیان این‌که دانلود غیرقانونی کتاب‌هایش در انگیزه‌اش تاثیر ندارد می‌گوید: شخصا به این سادگی انگیزه‌ام پایین نمی‌آید. من کتابی داشتم که اجازه انتشار نگرفت اما باز انگیزه‌ام پایین نیامد. اگر کسی انگیزه‌اش قوی باشد با این اتفاقات انگیزه‌اش پایین نمی‌آید ولی باز همه این‌ها صحنه گذاشتن بر کار غیراخلاقی و غیرقانونی نیست.

مشکلی همیشگی

کانال‌های تلگرامی به بررسی و کار پژوهشی نیاز دارند؛ این‌که چقدر از این کانال‌های مرتبط با کتاب می‌توانند موثر یا مضر باشند و تاثیرات مثبت و منفی داشته باشند. خلأ کارهای پژوهشی روی پدیده‌های نوظهور این‌چنینی و آشنایی با ظرفیت‌های آن‌ها به شدت احساس می‌شود.

علی گرانمایه‌پور استاد علوم ارتباطات در دسترس بودن کتاب را در سرانه کتاب‌خوانی موثر نمی‌داند و می‌گوید: من در مورد تأثیر شبکه‌های مجازی در فیلم، کتاب و موسیقی یک عقیده دارم. هر چه کانال ارتباطی برای انتشار اطلاعات بیشتر باشد شیوه انتشار هم فرق می‌کند. در کشوری که مردم به هر دلیلی متکی به ارتباط شفاهی هستند میلیون‌ها جلد کتاب را به شکل پی‌دی‌اف منتشر کنید باز کمکی به فرهنگ کتاب‌خوانی نمی‌کند. اما در حال حاضر کانال‌های تلگرام جنبه سرگرمی، خبری و اطلاع‌رسانی دارند.

این تحلیل‌گر رسانه با تأکید بر انجام کار پیمایشی برای ارائه دقیق نتیجه، بیان می‌کند: درباره شبکه‌های مجازی و ماهواره‌ها تا زمانی که کار پیمایشی انجام نشود نمی‌توان گفت شیوه انتشار اطلاعات تأثیر مثبت یا منفی دارد. زمانی که فریاد می‌زدیم ماهواره‌ها تأثیر منفی می‌گذارد هیچ‌کس روی این موضوع تحقیق نکرد. در مورد تلگرام و سایت‌ها هم که کانال‌های ارتباطی هستند، باید تحقیق کنیم.

او اظهارنظرهای بی‌پایه را مخدوش‌کننده می‌داند و می‌گوید: باید سعی شود در مورد ترتیب و تأثیر شبکه‌های ارتباطی و اجتماعی و اپلیکیشن‌ها تا تحقیق نشده است نظری داده نشود، زیرا ذهن تصمیم‌گیرندگان را مخدوش می‌کنیم. به جای میلیون‌ها خبر درباره مزایا و معایب هر پدیده، گروهی تشکیل دهیم تا تحلیل محتوا کنند که واقعا انتشار پی‌دی‌اف اثر داشته یا نداشته و اگر داشته به چه شکل بوده است.

گرانمایه‌پور می‌افزاید: در واقع به این شکل نیست که بگوییم این کانال‌ها سطح معلومات و مطالعات را بالا می‌برد. فارغ از تمام این‌ها سخت و زود است که درباره تأثیر این شبکه‌ها و سایت‌ها بر مردم قضاوت کنیم. شاخص‌های مطالعه متفاوت است و این شبکه‌ها شاخص‌های خاص خودشان را دارند.

این استاد ارتباطات درباره رعایت نشدن حق مولف در سایت‌ها می‌گوید: بحث سایت‌ها با اپلیکیشن‌ها فرق دارد. اپلیکیشن‌ها دائم همراه فرد هستند و قابلیت‌های متفاوتی دارند. اما در بحث سایت موضوع کمی جدی‌تر می‌شود. برخی کتاب‌ها مانند رمان‌ها یا کتاب‌های علمی به هر دلیلی دیگر چاپ نمی‌شوند. سایت‌ها به صورت رایگان یا با فروش، کار دسترسی به کتاب را تسهیل می‌کنند. این اتفاق به نداشتن فرهنگ و قانون باز می‌گردد.

او در پایان می‌گوید: البته رعایت نکردن حقوق مولف مخصوص ایران نیست و در خارج هم وجود دارد اما پلیس سایبر در بسیاری از کشورها با تکیه بر قوانین، گاهی سایت‌ها را می‌بندد، منشأ آپلود را پیدا می‌کند و افراد را دستگیر می‌کند، زیرا برای هنرمند و اثر هنری ارزش قائل‌اند. بحث حقوق نگارنده و صاحب اثر یکی از مشکلات همیشگی ماست که تابع قانون کپی‌رایت نیستیم. در بحث انتشار موسیقی هم همین مشکل‌ها وجود دارد.

به این ترتیب به نظر می‌رسد رعایت نکردن قانون حق مولف در ایران از بزرگ‌ترین آسیب‌های آثار فرهنگی و هنری است و تنها راه برای سامان دادن به اوضاع نابسامان کپی‌رایت، تحقیق و شناخت دقیق و در نهایت تنظیم صحیح قانون و اجرای آن است.

گزارش: نازنین ساسانیان خبرنگار ایسنا